

Şehrin Hafızası

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

CİLT: 6 • SAYI: 22

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKCE - ANUŞ GÖKCE

04 EKİM 2024 CUMA

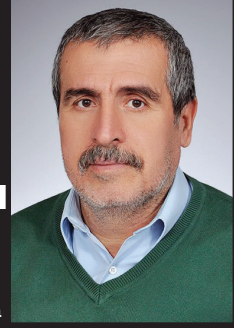
ÖLÜMÜNÜN
100. YILINDA
RAHMETLE
ANIYORUZ

ZİYA GÖKALP

ÖZEL

FİKİRLERİ YÜZ YIL SONRA GERÇEKLEŞEN DÜŞÜNÜR: ZİYA GÖKALP

**SADIK
GÖKÇE**

sadikgokce@hotmail.com

Büyük Türk düşünürü, Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını fikirleri ile etkilemiş Ziya Gökalp'ın ölümünün yüzüncü yılı dolayısı ile Şehrin Hafızası olarak özel sayı hazırlamaya karar verdik.

On altı sayfa olan ilavemizin bir sayısının bu büyük insanı anlatmaya yetmeyeceğini düşündük. Kaç sayı olacağına karar vermek için önce yazıları isteyelim dedik. Haziran ayı itibari ile farklı hocalarımızı aradık, düşüncemizi paylaştık. Bu düşüncemiz genellikle paylaştığımız hocalarımızda heyecan meydana getirdi. Bazı hocalarımız da ya alanları olmadığı ya da çok yoğun oldukları için üzülerek de olsa teklifimize olumsuz cevap verdi.

Bize olumlu cevap veren kalemlerin gönderdiği yazıları tek tek okuyup mükerrere düşmemeye çalıştık. Genellikle farklı konularda çok kaliteli yazılar geldi. Ben gelen her yazıyı zevkle okudum. Her okuduğum yazı sonrası hayıflanmam arttı.

Ziya Gökalp'ın kitaplarının ve makalelerinin birçoğunu okumuş olmama ve çok değer verdiğim bir fikir adamı olmasına rağmen onu tam olarak anlayamadığımı gördüm. Bu durum bir de Ziya Gökalp'ı tanıma imkânı bulmayan veya Gökalp'ı sevmeyenlerinin kaleminden çıkan olumsuz yazılarla tanıma imkânı bulanları düşününce gerçekten çok üzüldüm.

Yaptığım okumalar sonrası Gökalp'ın büyüklüğünü bir kez daha anladım. Gökalp Turan ve Türk Birliği ideallerinden bahset-

miş bundan yüz yıl önce. Bu fikirlere daha yirmi beş yıl önce bile birileri gülüyor ve hayal olarak nitelendiriyordu. Bugün gelinen noktada Gökalp'ın fikirlerinin ve ideallerinin gerçekleşme yolunda yavaş yavaş ve emin adımlarla ilerlediğini görüyoruz.

1900'lü yılların başında Osmanlı Padişahının hükümrancılığı altında bir Türk birliği düşünen Gökalp, Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşından mağlup çıkması, ülkenin işgale uğraması sonrasında bu fikirlerini revize etmiştir. İşgal edilmiş bir ülkenin vatandaşı durumuna düşen Gökalp fikirlerinin başına "Bağımsız Bir Türkiye" fikrini oturtmuştur. Bağımsız bir Türkiye'den sonra ise ikinci hedef Azerbaycan ile birlikte "Oğuz Birliği" yani "Türkmen Birliği" kurmaktır.

Gökalp'ın uzak hayali, büyük ülküsü ise Türkçe konuşan ve Türk kültürünü yaşatan bütün ülkelerinin bir birlik oluşturarak birlikte hareket etmeleri idi. Gökalp'ın kendisi dahi bu fikrin gerçekleşmesinin mümkün olmadığını ancak bu tür büyük hayallerin milletlerin gelişmesinde itici güç olacağını söylemişlerdir. Ancak bugün gelinen durum bu "Büyük Hayalin" adım adım gerçekleşme yolunda ilerlediğini haber vermektedir.

İlk hayali olan Türkiye'nin bağımsız bir devlet olma isteği vefatından iki yıl önce gerçekleşmiş ve bu hayalinin gerçekleştiğini gördükten sonra vefat etmiştir Gökalp.

İÇİNDEKİLER

• FİKİRLERİ YÜZ YIL SONRA GERÇEKLEŞEN DÜŞÜNÜR: ZİYA GÖKALP
SADIK GÖKÇE

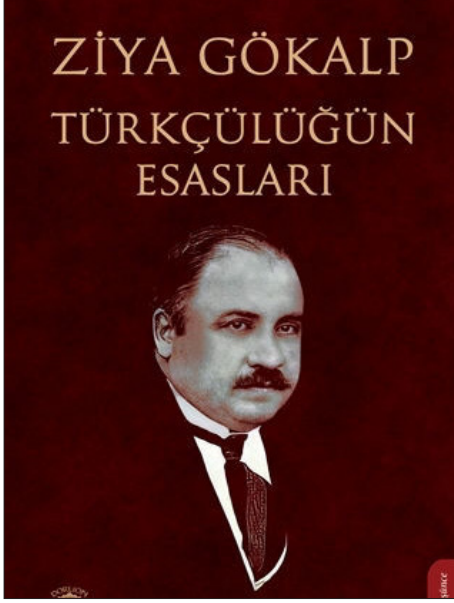
• LİSÂNÎ TÜRKÇÜLÜK VE ZİYA GÖKALP
PROF. DR. AHMET SEVGİ

• ZİYA GÖKALP'IN SOLİDARİZM VE GİRİŞİMCİLİK KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ
DOÇ. DR. ZELİHA TEKİN

• ZİYA GÖKALP VE TÜRKÇEDE SADELEŞME
PROF. DR. OSMAN UYANIK

• ZİYA GÖKALP'TE TÖRE ANLAYIŞININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ
PROF. DR. H. HÜSEYİN AKKAŞ

• GÜNEŞLER VE ZİYALAR
HÜZEYME YEŞİM KOÇAK

İkinci hayali olan Oğuz Birliği ise bir hayli yol katetmiştir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri ve Azerbaycan Devleti yöneticileri "İki devlet tek millet" sözünü sık sık tekrarlamaktadırlar. İki devletin vatandaşları ise kendilerini her iki devletin de vatandaşı gibi kabul edip her iki devleti de aynı oranda sevip saymaktadırlar. Bu sevgi ve saygıyı uluslararası ilişkilerin yanı sıra spor müsabakalarında da görmek mümkündür.

Türkçe konuşan ve Türk kültürünü yaşayan milletlerin birliğine gelince...

Son yıllarda Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan oluşturulan birliğe Türkmenistan, Macaristan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gözlemci ülke sıfatı ile katılmışlardır.

Bu birliğin yaptığı çalışmalar sonucunda bütün Türk Dünyası'nın ortak bir alfabe kullanması yönünde karar alınmıştır.

Bütün bu gelişmeler bize gösteriyor ki Ziya Gökalp, fikirlerini oluştururken zor ama gerçekleşmesi mümkün olan bir yol tarifi yapmış.

Ziya Gökalp'ın ölümünün üzerinden yüz yıl geçti. İlavemizin çıkış tarihi onun ölüm tarihinden önceye denk geldi. Belki sadece bir sayı çıkaracak olsa idik tam ölüm gününe getirmek mümkün olurdu. Ama yüz yıl sonrasını görebilen bir düşünür için sadece 16 sayfalık bir anma sayısı çıkarmak büyük haksızlık olurdu. Bu konuda sıkı çalıştık ve birden fazla özel sayı ile karşınızda olaca-

ğız. Bu Türkiye ve Türklük için çalışan bir büyük fikir adamına gösterilmesi gereken bir vefa görevi.

Şehrin Hafızası olarak vefanın halen unutulmadığını, Türk milletini seven herkese vefa göstermenin bir borç olduğunu hatırlatmak istedik.

Osmanlı'nın son döneminde üç fikir akımı çatışmış ve Türkçülük galip çıkmıştı bu mücadeleden. Ancak Türkçülüğün en büyük taraftarı Ziya Gökalp güçlü bir devlet ve millet olmanın yolunu açıklarken sadece Türkçülükle yetinmeyip "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" diye tarif etti yürünmesi gereken yolu.

Gönül isterdi ki devlet, Millî Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve hatta Diyanet İşleri Başkanlığı Ziya Gökalp'ı hakkıyla anacak programlar düzenlesin, yarışmalar tertip etsin ve hatta onun adına roman, öykü, hikâye alanında yeni yayınlar yapılmasını teşvik etsin. Nerede... Resmen bu büyük düşünürümüz yok sayıldı, görmezden gelindi. Bazı Türkçü dernek ve kuruluşlar güçleri yettiği nispetle bu konuya el atıp ellerinden geleni yapmaya çalıştılar.

Biz Şehrin Hafızası olarak bu büyük düşünürümüze Allah'tan rahmet diliyoruz.

Kabrinde rahat uyu büyük adam. Mensubu olduğun Büyük Türk Milleti yüz yıl sonra olsa da senin fikirlerini hayata geçirmek için kutlu yürüyüşü başlattı.

ALLAH'IN İZNİ İLE MENZİLE ULAŞILACAK, TURAN GERÇEK OLACAK.

LİSÂNÎ TÜRKÇÜLÜK VE ZİYA GÖKALP

**PROF. DR
AHMET
SEVGİ**

Bir milletin milliyeti, lisanı/dili ile kaimdir dersek abartmış olmayız. Zira biz biliyoruz ki tarihte birçok ırk, dilini kaybettiği için milliyetini de kaybederek başka bir topluluğa dönüşmüştür. Millet olarak biz de İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Kaşgarlı Mahmut'un "**Divânü Lügâti't-Türk**"üne ve Ali Şîr Nevaî'nin "**Muhâkemetü'l-Lügateyn**"ine rağmen peyderpey Arapça ve Farsça tesiri altına girdik. Öyle ki 17. yüzyılda Nâbî:

"**Divân-ı gazel nüsha-i kâmûs değildir**" demek zorunda kalmıştır.

Bir musibet bin nasihatten yeğdir, derler. 19. asır sonları ve 20. yüzyıl başlarında yaşadığımız musibetler, bize ayakta kalabilmek için kendimize gelmek ve kendimizi bilmekten başka çare olmadığını gösterdi.

Türkçülük

Türkçülük, bir bakıma kendimizi bilme ve kendimizi bulma hareketidir. Ve gayet tabii, bu işe "dil"den başlamak gerekiyordu. Esasen Aydınî Visâlî, Tatavlı Mahremî, Edirneli Nazmî, Ahmet Vefik Paşa, Şemseddin Sâmî vb. zevatın daha önceleri başlattıkları "**sade Türkçe**" hareketi bir sacayağı misali Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp tarafından kuvveden fiile taşındı.

"Dilin sadeleştirilmesi mücadelesinde Ziya Gökalp için **ilmî ve içtimâî tarafını**, Ali Canip **tenkit cephesini**, Ömer Seyfettin de **bedîî tarafını** ele alıyordu." ¹ Ömer Seyfettin'in, yeni şekliyle çıkmaya başlayan "**Genç Kalemler**" dergisinin ilk sayısında (İkinci cilt, No: 1, 29 Mart 1327/11 Nisan 1911) "**YENİ LİSAN**" makalesini yayınlamasıyla bu mücadele ete kemiğe bürünür. Ömer Seyfettin, söz konusu makalesinde: "Eski Lisan", "Edebiyatımız", "Millî Edebiyatımız", "Şarka Doğru", "Garba Doğru", "Bugünküler", "Hastalıklar", "Tasfiye", "Nasıl?", "Milliyete Doğru", "Tasfiye Sarfı", "İsimler ve Sıfatlar", "İmlâ", "Gaye",

"Ey Gençler", "Netice" alt başlıkları altında Türkçenin dününü, bugününü, hastalıklarını ve hâl çarelerini büyük bir dirayetle ortaya koyar.

Lisanî Türkçülük

1923'te yayınladığı "**Türkçülüğün Esasları**"² adlı eserinde Ziya Gökalp da ilmî olarak lisânî Türkçülüğü 6 ana maddede ele alır:

- 1- Yazı Dili ve Konuşma Dili (s. 97)
- 2- Halk Lisanına Girmiş Arapça ve Acemce Kelimeler (s. 99)
- 3- Türkçüler ve Fesâhatçılar (s. 105)
- 4- Sîgalar, Edatlar, Terkipler (s. 109)
- 5- Yeni Türkçenin Harslaştırılması ve Tehzîbi" (s. 116)

Bu konuyu:

"Yeni Türkçe, **evvelâ** lisanımızı lüzumsuz Arapça ve Acemce tabirlerle terkiplerden temizlemekle, **sâniyen** ona henüz vücudlarından haberimiz olmayan millî tabirleri ve ifade tarzlarını ve **sâlisen**, henüz mâlik olmadığımız için ibdâna mecbur bulduğumuz beyne'l-milel kelimeleri ilave etmekle husûle gelecektir. Bu üç ameliyeden birincisine (temizleme), ikincisine (harslaştırma), üçüncüsüne (tehzîp) namlarını verebiliriz"³ diyerek özetleyen Ziya Gökalp, **6. madde** olarak da "**Lisânî Türkçülüğün Umdeleri**"ni (s. 121) şöyle sıralar:

"1- Millî lisanımızı vücuda getirmek için, Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, halk edebiyatına temel vazifesini gören Türk dilini aynıyla kabul edip İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştuğu gibi yazmak.

2- Halk lisanında Türkçe müteradifi bulunan Arabî ve Fârisî kelimeleri atmak, tamamıyla müteradif olmayıp küçük bir

1- Bkz. İsmail Habip; Edebî Yeniliğimiz II, Devlet Matbaası, İst. 1932, s. 432.

2- Ziya Gökalp; Türkçülüğün Esasları, Matbûaât ve istihbârât Matbaası, Ankara-1339.

3- A.g.e., s.120.

nüansa malik olanları lisanımızda muhafaza etmek.

3- Halk lisanına geçip lafzan yahut mânên galatât namını alan Arapça ve Acemce kelimelerin tahrif olunmuş şekillerini Türkçe addetmek ve imlâlarını da yeni telaffuzlarına uydurmak.

4- Yerlerine yeni kelimeler kâim olduğu için, müstehâse hâline gelen eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamak.

5- Yeni ıstılahlar aranacağı zaman ibtidâ halk lisanındaki kelimeler arasında aramak, bulunmadığı takdirde, Türkçenin kıyâsî edatlarıyla ve kıyâsî terkip ve tasrif usulleriyle yeni kelimeler ibdâ etmek, buna da imkân bulunmadığı surette Arapça ve Acemce terkipsiz olmak şartıyla yeni kelimeler kabul etmek ve bazı devirlerin ve mesleklerin husûsî ahvâlini gösteren kelimelerle tekniklere ait âlet isimlerini ecnebî lisanlardan aynen almak.

6- Türkçede Arap ve Acem lisanlarının kapitülasyonları ilgâ olunarak, bu iki lisanın ne sîgaları ne edatları ne de terkipleri lisanımıza ithal olunmamak.

7- Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir, halk için mûnis olan ve sun'î olmayan her kelime millîdir. Bir milletin lisanı, kendisinin cansız cezirlerinden değil, canlı tasarruflarından tereküp eden canlı bir uzviyettir.

8- İstanbul Türkçesinin savtiyâtı, şekliyâtı ve lügaviyâtı, yeni Türkçenin temeli olduğundan, başka Türk lehçelerinden ne kelime ne sîga ne edat ne de terkip kâideleri alınamaz. Yalnız, mukâyese tarîkiyle Türkçenin cümle teşkilâtına ve husûsî tabirlerdeki şivesine nüfuz için bu lehçelerin derin bir surette tetkikine ihtiyaç vardır.

9- Türk medeniyetinin tarihine dâir eserler yazıldıkça, eski Türk müesseselerinin isimleri olmak hasebiyle, çok eski Türkçe kelimeler, yeni Türkçeye girecektir. Fakat bunlar ıstılah mevkiinde kalacaklarından, bunların hayata avdeti, müstehâselerin dirilmesi mâhiyetinde telakkî olunmamalıdır.

10- Kelimeler delâlet ettikleri mânâların tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin mânâları iştikâklarını bilmekle anlaşılmaz.

11- Yeni Türkçenin bu esaslar dâhilinde bir kâmûsuyla bir de sarfî vücuda getirilmeli

ve bu kitaplarda yeni Türkçeye girmiş olan Arapça ve Acemce kelimelerin ve tâbirlerin bünyelerine ve terkip tarzlarına âit malûmât, lisanın fizyoloji kısmına değil, müstehâsât ve intisâliyyât bahsi olan (iştikak) kısmına ithâl edilmelidir." ⁴

Cumhuriyet öncesi ve sonrasındaki Türkçenin nasıl oluştuğunu, bu güzel Türkçenin mimarlarından biri olan Ziya Gökalp'ın kaleminden bizzat takip etmeniz için bu uzun iktibası yaptım.

"O mâhîler ki deryâ içredir deryayı bilmezler" hesabı insanlar, içinde bulundukları muhitin olumlu yahut olumsuz yönlerini pek fark edemezler. Bugün artık:

"Ey pâ-y-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm u neng" (Bâkî)

mısraındaki gibi zincirleme tamlamalardan kurtulmuşsak;

"Fârisî vü Arabî'den iki şehbâl ister Tâ ki pervâz-ı büleñd eyleye ankâ-yı sühan" (Sünbülzade Vehbî)

(Söz ankâsının yükseklerde uçabilmesi için Arapça ve Farsça'dan iki kanat lazım) anlayışını aşabildiysek;

Halkın anladığı ve kullandığı kelimeleri kökenine bakmadan kullanmakta bir beis görmüyorsak;

Türkçe karşılığı olan Arapça ve Farsça kelimeleri kullanmıyorsak;

Konuşma ve yazı hayatımızın temelini İstanbul Türkçesi oluşturmuşsa...

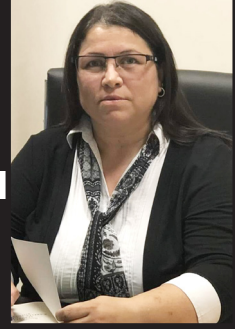
Bütün bunlar kolayca elde edilmiş sonuçlar değildir. Uzun çalışmalardan sonra ortaya çıkan bu prensiplerin, Ziya Gökalp tarafından **"Türkçülüğün Esasları"**nda ilmî olarak sistemleştirilmesiyle dilimiz, Arapça ve Farsça tesirinden kurtularak bağımsızlığına kavuşmuş böylece yaşayan Türkçe, güzel Türkçe vücut bulmuştur.

Ancak şunu da ilave edelim ki bu güzel Türkçe 1930'larda "uydurukça illeti"ne tutulur. Yarım asır bu hastalıkla boğuşan Türkçe maalesef ciddî yaralar alır. 1980'lerden sonra da Türk halkının, özellikle de Türk aydınının (istisnalar kaideyi bozmaz) Türkçe diye bir endişesi, bir derdi kalmamıştır.

Vefatının 100. yıldönümünde Türkçenin gazilerinden Ziya Gökalp'ı rahmetle anıyoruz. Ruhu şad, mekânı cennet olsun...

4- A.g.e., s. 122.

ZİYA GÖKALP'İN SOLIDARİZM VE GİRİŞİMCİLİK KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

**Doç. Dr.
ZELİHA
TEKİN**

Bir cemiyetin dahilinde birtakım tabakaların yahut sınıfların bulunması, dahili müsavatın bulunmadığını gösterir: Binaenaleyh, halkçılığın gayesi tabaka ve sınıf farklarını kaldırarak, cemiyetin birbirinden farklı zümrelerini yalnız iş bölümünün doğurduğu meslek zümrelerine hasretmektir. Yani halkçılık, felsefesini bu düsturda icmal eder: Sınıf yok meslek var! (Ziya Gökalp)

Mustafa Kemal Atatürk'ün "fikirlerimin babası" dediği yazar ve siyasetçi Ziya Gökalp, 23 Mart 1876'da Diyarbakır'da doğmuştur. Türkiye'nin ilk sosyoloğu olan Gökalp, içinde bulunduğu toplumun kritik bir süreçten geçtiğini farkında olarak, Türklerde toplumsal dayanışmanın, iş bölümünün önemli bir yer tuttuğuna dikkat çekmiş ve onlar için en uygun sistemin dayanışmacı solidarizm olduğunu vurgulamıştır.

I. Dünya Savaşı öncesi Fransa'sında 3. Cumhuriyetin resmî ideolojisi olan Solidarizm, ekonomide devlet müdahaleciliğini savunan, sınıf mücadelelerini tasvip etmeyen, uzlaşma temeline dayalı laik sistemin adıdır ve Osmanlı aydınları tarafından tesanütçülük (dayanışma/yardımlaşma) kavramıyla açıklanmıştır. Bu sistemin bizdeki en önemli temsilcisi olan Gökalp, "İktisadi Adem-i Merkeziyet" adlı makalesinde "ülkemizde neden iş bölümü olmadığı" sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Ona göre, iktisadi gelişme büyük ölçüde "iş bölümü/taksim-i a'mal" tarafından etkilenmektedir ve kalkınmada mesleki teşkilatlanmanın önemi pek çoktur. Çünkü, iş bölümü ve dayanışma toplumdaki ayrışmayı ortadan kaldırarak milletleşmeyi sağlamaktadır. Gökalp'in iktisadi vatanseverliğin bir yansıması olarak gördüğü girişimcilik ise onun dizelerinde şöyle dile getirilmiştir:

Bir ülke ki çarşısında dönen bütün sermaye Sanatına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür Hirfetleri birbirini daim eder himaye Tersaneler; fabrikalar; vapur; tren Türk'ündür Ey Türk oğlu işte senin orasıdır vatanın.

Gökalp'in döneminde Osmanlı Devleti, yabancılara tanınan ticari ayrıcalıklar ve kapitülasyonlar yüzünden ticari dengeyi kaybetmiş,

ekonomik gücü zayıflamış, bütçe açığı artmış ve müteşebbis (girişimci) burjuva tabakası bulunmayan bir haldedir. Ürünlerimiz Avrupa ile rekabet edemiyordu. Üretim maliyetleri çok fazlaydı ve nakliye masrafları çok pahalı idi. Gökalp'e göre bütün bu olumsuzlukların sebebi, makinelerin ve şirketleşmenin yetersiz kalmasıydı. Çünkü bu dönemde Osmanlı sanayisi küçük işletmelere dayanmaktaydı ve üretim daha çok iç pazara yönelikti. Ona göre, ülkeyi bu durumdan kurtaracak tek yol sanayileşme ve gümrüklerin kullanılarak yerli girişimci tabakasının oluşturulmasıdır.

Gökalp, "Teşkilatçılar" isimli makalesine "ekonomide başarının sırrı nedir" sorusuyla başlamış ve bizde doğanın çok zengin, sermayenin de ulaşılabilir olmasına rağmen teşkilatçıların yani girişimcilerin çok az olduğunu dile getirmiştir. Ona göre girişimciler, alelade çalışan insanlar değildir. Girişimciler yaratıcı, üretken ve başarılı olacağına kalpten inanan insanlardır; girişimciler yalnızca iktisadi hayatta değil başka alanlarda da büyük başarılar elde ederler. Gökalp'e göre, şayet iktisadi teşkilatçılarımız yerli müteşebbis tabaka yaratılabilirse, bu tabaka; anonim şirketler veya kooperatifler tesis ederler ve milli ekonomiye destek olurlar. Anlaşıldığı üzere, Türk milliyetçiliğinin en önemli sözcüsü olan Gökalp, Batı'nın pozitif bilim anlayışını benimseyerek teknolojik ve bilimsel gelişme üzerinde durmuş, girişimciliğin geliştirilmesine işaret ederek, her seferinde iş bölümü ve dayanışmanın önemini vurgulamıştır.

Kaynakça

- Cavit Orhan Tütengil (1964). Ziya Gökalp'in İktisadi Görüşleri, Sosyoloji Konferansları, İstanbul, 5: 122-141
Serdar Sağlam (2004). Ziya Gökalp'te Solidarizm ve Milli İktisat, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 1: 67-84.
Zafer Toprak (1977). II. Meşrutiyet'te Solidarist Düşünce: Halkçılık, Toplum ve Bilim, 1: 92-123.
Ziya Gökalp (2019). Türkçülüğün Esasları, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Türk Klasikleri-Düşünce, Ed: Gökhan Tunç
Ziya Gökalp (19168). Milliyetçilik ve Beynelmilliyetçilik, Yeni Mecmua, Sayı 35, s.162.

ZİYA GÖKALP VE TÜRKÇEDE SADELEŞME

**PROF. DR.
OSMAN
UYANIK**

Ziya Gökalp Türkçülük idealini sistemleştiren önemli sosyologlarımızdandır. Türkçülük idealini sistemleştirirken de Türk dilini esas alan bir anlayışa sahiptir. Çünkü millet tanımını oluşturan temel unsurlardan belki de en önemlisi dildir. Ziya Gökalp'ın Türkçe üzerine düşüncelerini o dönemdeki Türkçenin durumunu bilmeden anlamak güçtür ve bunu bilmeden yorumlamak hatalı olur. 20. yüzyılın başında Türkçenin durumunu bilmek için Türkçenin geçirdiği tarihi süreci bilmek gereklidir.

Bilinen tarihi içinde Türkçe; pek çok kültürle, medeniyetle, milletle ve dolayısıyla dille temas hâlinde olmuştur. Türk tarihi incelendiğinde Türklerin Çin'in doğusundaki Çin Denizi'nden Avrupa'nın ortalarına ve Baltık kıyılarına, Sibirya içlerinden Hint Okyanusu'na, Yemen'e, Kuzey Afrika'ya hatta Atlas Okyanusu'na kadar geniş bir coğrafyada devletler kurduğu ve bu coğrafyalarda dilini kullandığı görülmektedir. Türkler bu sebeple Eski Dünya diye adlandırılan Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarındaki coğrafyalarda yaşayan medeniyetler ve kültürlerle ilişki içinde olmuştur.

Türklerin birlikte yaşama, komşuluk ilişkisi, ticaret ve savaşlar sebebiyle temasa geçtiği milletlerden etkilenmemesi düşünülemez. Takip edebildiğimiz yazılı kaynaklardan anladığımıza göre Türkçe pek çok dile kelime, deyim vb. verdiği gibi bu dillerden de pek çok kelimeyi bünyesine katmıştır. Türkçe ile temasta bulunduğu diller arasında, cümle yapılarının bile bir dilden diğer dile geçebildiği görülmektedir.

Köktürk yazıtlarından anlaşıldığına göre Köktürk döneminde Türkçeye birkaç kelimeden başka Çince kelime girmemiştir. Uygurlar döneminde Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık gibi dinlerin kabulü neticesinde Sanskritçe, Soğdca, Hintçe gibi Hint-Avrupa dillerinden ve Çince'den çok sayıda kelime Türkçeye girmiştir. Uygur

döneminde dile alınanlar sadece yabancı kelimeler olmamış, tercüme yapılan dillerdeki cümle yapıları da Türkçeye girmeye başlamıştır. Çünkü dinî eserlerin tercümesi yapılırken eserlerin kelime kelime çevrilmesi önemlidir. Türkçenin cümle yapısı basit cümle yapısı iken tercüme edilen dile bağlı cümle yapısı kullanılmışsa çevrilen eserlerde de bağlama edatlarıyla bağlı cümle kullanma zorunluluğu doğmuştur.

Karahanlılar döneminde, Türkler arasında Farslar aracılığı ile İslam dinine büyük gruplar hâlinde girişler görülmektedir. Din değişikliği ile İslam'ı öğrendiğimiz Farsların dilinden ve kutsal kitabımızın indirildiği dil olan Arapçadan pek çok kelime dilimize girmeye başlamıştır. Moğol istilası döneminde de Moğolca pek çok kelimenin Türkçeye girdiği görülmektedir. Türklerin Akdeniz ve Balkan coğrafyasına girmesi ile birlikte Rumcadan, İtalyancadan, Slav ve Cermen dillerinden pek çok kelime Batı Türkçesinde kullanılmaya başlanmıştır. Napolyon sonrasında Fransızca kelimeler, İngilizlerin yükselmesiyle birlikte İngilizce kelimeler dilimizde yer bulmaya başlamıştır. Tabi ki Rus yayılmacılığı neticesinde işgal altındaki yerlerde de Rusça kelimeler Türkçede yaygınlık kazanmıştır.

Tarih boyunca Türkçede görülen yabancı dillerin etkisini kontrol altında tutmak, Türkçeyi korumak ve Türkçenin üstün özelliklerini göstermek amacıyla olan şahsiyetler de eksik olmamıştır. Bugünkü bilgilerimize göre bu şahsiyetlerden ilki Kaşgarlı Mahmut'tur. Kaşgarlı Mahmut Dîvânü Lugâtî't-Türk adlı eserinde Türkçenin öğrenilmesi gerekliliğini savunarak Türkler ve Türkçe için önemli bir yer edinmiştir. Anadolu sahasında Türkçenin

İstanbul'un Türkçesi,
Zevkini olsun yeden.

Arapçaya meyletme.
İran'a da hiç gitme.
Tecvidi haktan öğren,
Fasihlerden işitme.

"Gayn"lı sözler emmeyiz.
Çocuk değil memeyiz.
Bir kaç dil yok Turan'da
Tek dilli bir kümeyiz.

Turan'ın bir ili var.
Ve yalnız bir dili var.
"Başka dil var." diyenin
Başka bir emeli var.

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatani bir.
Fakat hepsi ayrılır
Olmazsa lisanı bir.

Ziya Gökalp, Türkçe hakkındaki görüşlerini "Lisan" şiiri dışında 1923 yılında yayımladığı "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinde "Dilde Türkçülük" başlığı altında altı maddede sistemleştirmiştir.² Aslıhan Aksakal da "Türkçülüğün Esasları" adlı esere dayanarak Ziya Gökalp'ın "Dilde Türkçülük"ün esaslarını 11 maddede sadeleştirmiştir. Buna göre;

1- Millî lisanın oluşması için Osmanlı lisanı bir tarafa atılmalıdır. (Halk edebiyatına zemin olan Türk dilini aynen kabul ederek İstanbul halkının ve özellikle İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazılmalıdır.)

2- Halk lisanında Türkçe eş anlamlısı bulunan Arapça ve Farsça kelimeler atılmalıdır. (Tamamıyla eş anlamlısı olmayıp küçük bir farka sahip olan kelimeler lisanda bırakılmalıdır.)

3- Halk lisanına geçerek söyleniş veya anlam bakımından Türkçeye uyarlanmış Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe kabul edilmeli, imlaları yeni telaffuzlarına uyandırulmalıdır.

4- Yerlerine yeni kelimeler konulduğundan eski Türkçe kelimeler diriltmeye çalışılmamalıdır.

5- Yeni terimler için öncelikle halk dilindeki kelimelere bakılmalıdır. (Halk dilinde bulunmadığında Türkçenin işlek edatları, işlek tamlama ve çekim yöntemleriyle yeni kelimeler oluşturulmalıdır. Bu da yapılamadığında Arapça ve Acemce tamlamasız olmak kaydıyla yeni kelimeler kabul edilmelidir. Bazı dönemlerin, mesleklerin özel hâllerini gösteren kelimeler ve tekniklere ait alet isimleri başka dillerden olduğu gibi alınmalıdır.)

6- Türkçedeki Arap ve Acem lisanlarının gramer kuralları -kipler, edatlar, tamlama şekilleri- atılmalı, başka alınmamalıdır.

7- Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçe kabul edilmelidir.

8- İstanbul Türkçesi yeni Türkçenin temeli olduğundan; başka Türk lehçelerinden kelime, kip, edat, tamlama kuralları alınmamalıdır.

9- Türk medeniyeti tarihine dair eserler yazıldıkça eski Türk kurumlarına dair eski Türkçe kelimeler dile girecektir. (Ancak bunlar terim olarak kalacağından eski Türkçe kelimeleri diriltmek olarak anlaşılmamalıdır.)

10- Kelimeler gösterdikleri anlamların açıklayıcısı değil, işaretleridir. (Kelimelerin anlamları, köklerini bilmekle anlaşılamaz. Çünkü dil yaşayan bir olgudur, anlamlar değişime uğrayabilir.)

11- Bu ilkeler dâhilinde Türkçenin sözlüğü ve grameri oluşturulmalıdır. (Oluşturulan eserlerde yeni Türkçeye giren Arapça ve Acemce kelimelere ait bilgiler, lisanın fizyoloji bölümüne değil türeme/türetme bölümüne alınmalıdır.)³

Görüldüğü gibi Ziya Gökalp'ın Türkçecilik anlayışı orta yolu benimseyen bir anlayıştır. Hem Türkçenin sadeleşmesini istemekte hem de halkın kullandığı, herkes tarafından kabul gören yabancı kelimelerin kullanımda kalmasını istemektedir. Tabi ki bu durum sadece kelimeler

2- Volkan Karagülle, "Ziya Gökalp'ın Dil Anlayışı", Temmuz 2017.

3- Aslıhan Aksakal, Ziya Gökalp'e Göre Dilde Türkçülüğün 11 İlkesi, <https://www.tarihikadim.com/ziya-gokalpe-gore-dilde-turkculugun-11-ilkesi/#:~:text=1%20%E2%80%9320Mill%C3%AE%20Lisan%C4%B1n%20olu%C5%9Fmas%C4%B1%20i%C3%A7in,Arap%C3%A7a%20ve%20Fars%C3%A7a%20kelimeler%20at%C4%B1mal%C4%B1d%C4%B1r.> (erişim tarihi 13.08.2024)

için geçerlidir. Gramer yapıları, edatlar, çokluk şekilleri bu durumun dışındadır. Ziya Gökalp'ın bu çağda çoğu Türk'e garip veya yanlış gelebilecek olan yaşayan Türk lehçelerinden unsurların Türkiye Türkçesine girişine karşı olması da⁴ kendi zamanına göre anlaşılması gereken bir durumdur. Ziya Gökalp "Turan'ın bir dili var." demektedir ve bu dilin İstanbul Türkçesine dayanmasını istemektedir. O dönemde bağımsız kalabilen tek Türk devleti Türkiye'dir ve kulağa hoş gelmesi, estetik yönü, işlenmesi ve gelişmişliği bakımından esas alınması gereken Türkçenin İstanbul Türkçesi olduğunu düşünmektedir. Bugün için İstanbul Türkçesinin Turan'ın dili olması dileği ütöpik bir düşüncedir ancak tüm Türkler için anlaşılma dili olarak kabul görmesi makul bir fikirdir ve gerçekleşeceğine dair belirtiler görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında tasfiyeci dil anlayışı devlet politikası olarak benimsenmiş ve Ziya Gökalp'ın orta yolu benimseyen anlayışı göz ardı edilmiştir. Atatürk'ün tasfiyeci -Türkçe olmayan her kelimenin dilden atılması- anlayışın

yanlışlığını görmesi üzerine 1930 yılından sonra devletin dil politikası Ziya Gökalp'ın tarafı olduğu "orta yolu tercih eden sadeleşme" olarak değişmiştir. Sadeleşme anlayışın kabul görmesi için de "Güneş Dil Teorisi" gündeme gelmiş ve desteklenmiştir. Ziya Gökalp'ın fikirleri, tasfiyeciliğin rafa kaldırılarak sadeleşme yolunun tercihinde büyük etkiye sahiptir. Günümüzdeki dil politikamız üzerinde de etkisini sürdürmektedir. Bu yönüyle Ziya Gökalp Türkçe için büyük hizmetlerde bulunmuştur.

4- Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, s.116, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1976.

MESNEVÎ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

کرز که بستانی وننهی بجای اندر آید کوه زان دادن زیای

Dağdan alsan da yerine koymasın
dağ bile yerinde kalmaz, yok olur.

(Hz. Mevlânâ)

ÇALIŞ

Hazıra dağlar dayanmaz demiş atalar, üretmeden tüketme,
Çalış, çabala, evlâd u iyâlini muhannete muhtaç etme.

4 Ekim 2024

(Ahmet Sevgi)

ZİYA GÖKALP'TE TÖRE ANLAYIŞININ DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Gökalp'in fikriyatını 19. yüzyılın son çeyreğinde yaşayan Emile Durkheim etkilemiştir. Atatürk "etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza, hislerimin babası Namık Kemal ve fikirlerimin babası ise Ziya Gökalp" (Özalp ve Şahin, 2021:90) diyerek Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu iradesinde Gökalp'in yansımaları olduğunu belirtmektedir. Durkheim Toplumsal İş Bölümü üzerine, İntihar ve Dinsel Yaşamın İlksel Biçimleri adlı eserleri ile düşünce tarihi içinde organizmacı düşünür olarak bilinmektedir. Organizmacı düşünürler toplumu bireye, otoriteyi özgürlüğe, disiplini kuralsızlığa ve devleti bireye incelemektedirler. Teknolojik gelişme ve sanayileşmenin yaşandığı modern çağda Durkheim, modern hayat ile geçmiş arasındaki kopukluğu organizmacı anlayışla çözmeye çalışmıştır. Durkheim modern anlamda millet ve devlet olmanın koşullarını; ortak bilinç, dayanışma ve seküler hayat ile uyumlu inanç ve değerler olduğunu belirtmektedir. Ona göre bireyler, devlet ve toplum organizması içinde yabancılaşmaktan ve yalnızlıktan kurtulacaklar ve toplumun ortak bilincine sahip olarak kendilerini selamette bulacaklardır (Aron, 1986:304-353). Gökalp'in fikriyatının oluşmasında Durkheimci yaklaşım tarzı mihenk taşı olmuştur. Örneğin Durkheim'in toplumsal yaşamın kültürel topluluklardaki uyumunu referans alan Gökalp'te; acıkmak, susamak ve uyumak gibi eylemler kişinin fiziksel ve biyolojik gereksinimlerini, dinsel inançlar, ahlaki görevler ve hukuk kuralları ise siyasal ve toplumsal ülkülerini oluşturmaktadır (Gökalp, 2004:33-35). Kültürel değerleri içselleştiren bireyler töresine bağlı, toplumu ve devleti ile uyumlu bir hayatı yaşayacaklardır.

Töre kavramı sözlükte toplumun benimsemiştiği davranış ve yaşam biçimlerinin, sosyal kuralların, göreneklerin, geleneğin ve tutulan yolların tümü olarak tanımlan-

**PROF. DR.
H. HÜSEYİN
AKKAŞ**

makta ve törenin ahlaki bir davranış olduğu belirtilmektedir (TDK, 1983:1201). Türklerde vatan kavramının, töreden yani milli kültürden ibaret olduğu açıklanmaktadır (MEB, 1995:2915). Davranışların iyi ve kötü tanımı töre ile yapılarak kişiler, toplumla uyumlu bir yaşama sahip olmaktadır. Töreyle oluşturan unsurlar; gelenek, görenek ve ahlaki kurallardır. Gelenek, toplumun üyeleri arasında paylaşılan ve nesiller aracılığıyla taşınan ortak değerler ve kurallar görenek, toplumun üyelerinin alışkanlık haline getirdiği davranışlar ve ahlaki kural ise davranışların iyi ve kötü olarak tanımlanmasıdır (Kızılçelik ve Erjem, 1994:425-427). Töre, yazılı kaynaklar olmasa da toplumun yasası olarak işlev görmektedir. Sözlü kültür geleneğinin yaygın olduğu Türklerde töre, sosyal hayatın can suyu olup toplumun anayasasıdır.

Töre teriminin Türk kelimesinden türetildiği düşünülmektedir. Türk töresi ataların yaşadığı ve nesiller aracılığıyla taşınan kurallardır. Töre yazılı yasadan ziyade gelenekleri, sözlü kuralları, örf ve adetleri, mitolojileri, dini ve ahlaki içermektedir. Töre kavramının tarihte Oğuzlarla birlikte Türklerin düşünce ve yaşamlarına girdiğini söyleyen Gökalp'e göre kanun anlamında töre ve devlet anlamında il kullanıldığında kavramlar, birbirini tamamlamaktadır. Örneğin Orhun yazıtlarında "Göktürkler efendisiz oturuyordu. Bilici hakanlar idiler. Kahraman hakanlar idiler. Bütün buyrukları bilici idiler. Alp idiler. Bütün beyleri bütün halkları doğru idiler. Bunun içindir ki bu kadar büyük bir devlet idare ederken kanunlar yapıyorlardı", "Türk Oğuz Beyleri ve halkları iştiniz! Yukarıdan gök basmadıysa, aşağıdan yer delinmediyse

sizin devletinizi ve törenizi kim bozabilir?” Divan-ı Lügati’t-Türk adlı eserde Mahmud “törü” maddesini kural olarak tercüme etmekte ve “il (devlet) bırakılır (gider), törü (töre) bırakılmaz (kalır)” atasözü örneğini vermektedir. Tarihte Türklerin yaşadığı beldelerin düşman eline geçmesiyle terk ettiğini belirten Gökalp’e göre Türkler, tarihi bilinç ve ruh ile törelerini yaşayabilecekleri mekanlara göç etmişlerdir (Gökalp, 2006:10-11). Töre kanun ve kurallardan daha geniş olup yaptırımı da kanunlardan daha güçlüdür. Töre, Türklerin geleneği olup siyasetten hukuka, ahlaktan ekonomiye hayatın her alanını düzenleyen kurallardır.

Töre, sadece toplumsal kurallar olmayıp devletin kuruluşu ve işleyişiyle ilgili örf ve adetleri de içermektedir. Törenin kaynakları arasında hükümdarlar, kurultayda alınan kararlar ve toplum içinde kendiliğinden, tedricen ortaya çıkan gelenek, görenek ve ahlak kuralları sayılabilir. Hükümdarın getirdiği kurallar da töre olabilmektedir (Pamir, 2009:361-364). Türklerde devlet ile halk arasındaki ilişkileri düzenleyen töre, Türklerin tarihinde yasal ve anayasal olmak üzere iki biçimde düzenlenmiştir. Anayasal açıdan törenin hükümlerini hükümdar bile değiştiremez. Bunlar; istiklal, adalet, iyilik, faydalılık, eşitlik ve insanlıktır. Yasal hükümler ise yaşamın koşullarına göre değiştirilebilir. Kamusal ve özel hukuka ait ilkeler, töre yoluyla kurumsallaşmıştır. Örneğin din ve vicdan hürriyetinden, seçme ve muhalefet etme hakkına ve kişilerin mülk dokunulmazlıklarını içeren birçok konu töre yoluyla düzenlenmiştir (Aydın, 2011:192-193). Türklerin devletini, töre devleti (hukuk devleti) olarak tanımlamak mümkündür.

Törenin yasal boyutunda zamanın koşullarına göre değişiklikler yapılmıştır. Örneğin Motun Tanhu, Bumın, İl-teriş ve Kurum Han’lar törede gerekli değişiklik yapan hükümdarlardır. Hayatı düzenleyen törenin değiştirilmesi, koşullara bağlı olarak mümkün olmuştur. Türklerin göçebe yaşamı, törenin de değişimini beraberinde getirmiştir. Töre, değişen yaşama uyum sağlayan kurallar bütünüdür. Ancak törenin değişmeyen

unsurları da vardır. Yusuf Has Hacıb’in Kutadgu Bilig adlı eserinde könilik (adalet), uz’luk (iyilik, faydalılık), tüz’lük (eşitlik) ve kişilik (insanlık, evrensellik) kavramlarının törenin değişmez kuralları olduğunu belirtmektedir (Kafesoğlu, 1997:64-65). Zaman ve çevresel şartlar gerektirdiğinde töreye yeni kurallar eklemek, kutlu hükümdarın ve kurultayın yetkisindedir (Donuk, 1978:54). Ancak töreye hem hükümdar hem de kurultay uymakla yükümlüdür (Tatar ve Canbay Tatar, 2005:278). Tüzlük, insanların hak ve yükümlülükleri bakımından eşit olduğunu anlatır. Türklerde düzen, tüzlük (eşitlik) ile gerçekleştirilmektedir. Türklerin töresini oluşturan könilik, uzluk ve tüzlük gibi ilkelerin küreselleşen dünyada, evrensel hukukun oluşumuna önemli katkıları olacaktır.

Gökalp’te töre Türklerin tarihi süreçte hayat tecrübelerinden damıtılan ve nesiller boyu aktarılan Türklüğün anayasasıdır. Bu anayasanın referansı Göktürklerle, yazıtlara, destanlara ve nesilden nesle aktarılan bilge kurallardır. Toplum ve devlet töre ile yönetilir. Devlet olmadığında millet varlığını sürdürebilir ama töre olmadığında millet dağılmakta ve devlet kurulamamaktadır. Gökalp’te devlet, töre ve halkın iradesini temsil etmektedir (Gökalp, 1976:33):

“Kur’an diyor: “Eyleyiniz itaat
Hakk’a, sonra peygambere, devlete!..
Vicdanımın bütün hissi sadakat
Kanunlara, hadis ile ayeete...”

Lakin hukuk dinden ayrı bir iştir
Bırakılmış ulü’l-emre, devlete
Hukuk örfe uymayınca değiştir
Örfe uydur! Demiş Tanrı, millete!

Devletimde halkın örfü hakimdir
Başka kuvvet onu tahdid edemez
Kanun hakka hakim değil hadimdir
Sebeb yokken ferdi takyid edemez!...

Gökalp’e göre devlet, töre ile yönetilir. Töre halkın ahlakından, geleneğinden, örf ve adetlerinden oluşmaktadır. Türklerde töreye uymayan hukukun geçerli olması mümkün değildir.

Gökalp Türk Töresi adlı eserinde törenin sadece yasa anlamında değil aynı zamanda milleti oluşturan dini, ahlaki ve mitolojik içerikleri de bulunduğunu ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle dini, mitolojik ve hukuki töre, Türklerin hafızasını oluşturan anayasadır. Türkler tarihte din bakımından kendine benzemeyenlere "tat" adını vermiştir. Bir diğer ifadeyle Türkler, "tat" kelimesi ile dini töresine uymayan kişiyi tarif etmişlerdir. Türklerle göre tat, Farsî (İranlı) olandır. "Tat'ın gözüne vur, dinini göynünden çıkar" atasözü ile bu kişilerin sözünde durmadıkları anlatılmaktadır. Bir başka atasözünde ise "tat'sız Türk olmaz, yağsız börk olmaz" denilerek Farsların, Türk olmadan hayatlarının tehlikede olduğu ifade edilmektedir. Gökalp ayrıca farklı dine mensup olan Türklerin de tat olarak tanımlandığını da belirtmektedir. Tat ve tavgâç kelimeleri ile Uygurlar ve Çinliler anlatılmaktadır. Uygurlular Buda dinine mensup olduğunda onlara tat denilirdi. Tat-ü tavgâç kelimesi ile de Çinlilerin, kültür olarak farklı ama medeniyet olarak Türklerle benzerlikleri anlatılmaktadır. Türkler, Türkçeden ayrı dil kullananlara veya Türkçe bilmeyenlere sümlim adını vermiştir. Sümlim Türkçe bilmeyen ve konuşmayan kişi ve halk demektir (Gökalp, 2016:12-16). Dil ve din, törenin oluşumunda önemli olup bir milletin düşünce ve davranışını, iletişimini, kurallarını ve yaşamını belirlemektedir.

Gökalp'e göre radikallik ve muhafazakarlık, Türklerin töresini ve sosyal hayatını olumsuz etkileyen iki unsurdur. Muhafazakarlığı tutuculuk kelimesi ile tanımlayan Gökalp, muhafazakarların "var olan kuralları değişmez gerçekler" ve radikallerin ise akılcı kuralları, kesin ve değişmez kabul ettiklerini belirtmektedir. Muhafazakarları ve radikalleri kuralcılar olarak nitelendiren Gökalp, kuralın "zamanın üstünde ve dışında kendi kendine var olan" düşünce olduğu tanımını yapmaktadır. Gökalp'e göre ileri yaşta olan kişiler kuralları, alışkanlık haline getirmekte gençler ise uygar ulusların kuralların doğruluğunu değerlendirmeden taklit ettiklerinden, kendi törelerini bilse de uymamaktadırlar. Çünkü kuralı sa-

dece bir hüküm olarak görüp durağan bir nesneye dönüştüğünde cansız bir iskelet haline gelmektedir (Gökalp, 2004:27-29). Gökalp'in radikallik (ilericilik) ve muhafazakarlık (gericilik) tanımlarında da Fransız sosyoloğu Durkheimci yaklaşımın izlerini görmek mümkündür. Fransız Devriminin jakobenist radikallerine karşı Krallığın yüceliğini savunarak tepkici muhafazakarlığı temsil eden Fransız de Maistre, muhafazakarlığın temel referansları arasında yer alan Burke'ü muhafazakarlık açısından tutucu bir muhafazakarlık olarak tanımlanabilir. Ancak muhafazakarlık temel varsayımları açısından durumsal bir tutumu ifade ettiğinden tutuculuk olarak tanımlamak izahtan varestedir (Akkaş, 2004:229-233). Gökalp'in muhafazakarlık ve radikallik karşıtlığının, Fransız jakobenizmi ile Fransız tepkisel muhafazakarlığından beslendiği söylenebilir. Gökalp burada esasen muhafazakarlığın Fransız türüne karşı çıkarken Türklerin töre haline getirdikleri yaşayan geleneklerinin önemini vurgulamakla Anglo-Sakson muhafazakar sivilini benimsemektedir.

Gökalp'e göre yapılması gereken toplumsal yaşamın can suyu olmayan kuralları, yenileri ile değiştirmektir. Öncelikle Türklüğe özgü geleneklerin gelişme süreçleri incelenmelidir. Türklüğün kaynaklarını taşlara kazınmış yazılarda, ceylan derilerinde, halkın koşmalarında, masallarında ve destanlarında aranmalıdır. Ulusal dil, Türk bilgisine ve bilgeliğine bağlı olmalıdır. Ulusal edebiyat, konularını ve içeriğini Türk mitolojisinden ve menkıbelerinden almalıdır. Türk hukuk tarihi, töre, yasa ve tüzükler incelenerek oluşturulmalıdır. Türk müziği de halkın sözlü geleneklerinde aranmalıdır. Masallarda, destanlarda, yazıtlarda ve sözlü gelenekte yer alan Türklüğün ülküsü yeniden Türk töresi haline getirilmelidir. İslam ile ilgili fıkhıtan kelama ve tasavvufa Türk gelenekleri arasındaki ilişkiler açığa çıkarılarak İslam-Türk tarih felsefesi yazılmalıdır. Ayrıca Türkiye, uygar ülkelerin teknolojik olanaklarını geliştirerek çağdaş dünyanın önemli bir üyesi olmalıdır. Gökalp'e göre yüzyılın felsefesi ve teknolojik gelişme düzeyi, ulusal ve dinsel gelenek-

lere dönüştürüldüğünde Türklüğün “kızıl elma” mefkuresi açığa çıkacak, kültür bakımından özgür ve medeniyet açısından bağımsız bir Türkiye kurulacaktır (Gökalp, 1997:20-26). Gökalp geleneklerin yeniden canlanması, açıklanması ve töre haline gelmesiyle Türklerin hem kendi içinde güçleneceğini hem de medeniyeti temsil edeceğini ifade etmektedir.

Sonuç

Türkler yaşadıkları mekanlar ve devirler bakımından insanlığa, zengin bir kültürel miras bırakmıştır. Kültür, toplumların kendine özgü maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Medeniyet ise milletlerin kabul ettiği ve paylaştığı insanlığın ortak değerleridir. Hayatlarını sürdürebilmek için göç eden Türkler, değerlerine sahip çıkarak birlik, dirlik, düzen ve dayanışma içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Türkler göç ettikleri coğrafyalarda törelerini yaşayarak varlıklarını koruyabilmişlerdir. Türklerde töre, yasa demektir. Sözlü gelenek yaygın olsa da Göktürkler döneminde yazıtlar incelendiğinde törenin Türkler için can damarı olduğu ifade edilmektedir. Türklerde töre, yasa haline gelerek göç ettikleri coğrafyalarda edindikleri tecrübeler ile birleştirmişler ve hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdir.

Türklerde töre, devletin düzeninden siyasete, hukuktan ahlaka hayatın her alanını düzenleyen kurallardır. Adalet, eşitlik ve yararlı insan olmak gibi evrenin onurlu ve sorumlu bir kişisi olan Türkün değiştirilmeyen töre unsurları dünden bugüne hukukunu, siyasal hayatını, ahlakını ve davranış biçimini oluşturmıştır. Eve gelen yabancının Tanrı misafiri olduğu anlayış, Türk töresinde yer alan evrensel bir yaklaşımdır. Bu anlayış tarzının günümüzde de yansımalarını görmek mümkündür. İnsanlığın yaşadığı Covid-19 pandemisinde, savaşlarda ve doğal afetlerde etkilenenlere, inancına ve ideolojisine bakmaksızın Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yardımında bulunması, Türk tarih bilincinin günümüze yansımasıdır. Türklüğün mayasını oluşturan töre, tarihi süreçte Türklerin tecrübelerinden damıtılan bilgeliktir. Günümüz dünyasında Türk devleti ve toplumu olarak yaşadığımız sorunların temeli, bireyden topluma

ve devlete zincirdeki töre halkasının çıkmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişten devralınan töre, günümüz sorunların çözümünde hayatın her alanında can suyu olduğunda tartışılan konuların çoğu kendiliğinden çözülecektir. Örneğin son yıllarda tartışılan ve devletten topluma sivil bir anayasa yapılması gerektiği konusunda uzlaşma olmakla birlikte gerçekleştirilememiş olması önemli bir töre açığını göstermektedir. Binlerce yıldır Türklerin tecrübeleri ile damıtılan töre geleneği, yeni anayasanın yapılmasında devlet ile toplumsal kesimlerin uzlaşabileceği ortak zemini oluşturabilir. Türklerin adalete dayanan töresi, Türk toplumunun üzerinde uzlaştığı bir anayasanın gerçekleştirilmesine ve evrensel düzeyde de insanlığın adalet anlayışına katkıda bulunabilir.

Kaynakça

- Akkaş, H. Hüseyin (2004). Muhafazakar Düşünce ve Edmund Burke, Ankara: Kadim Yayınları.
- Aron, Raymond (1986). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aydın, Mehmet Sabir (2011). Devlet, Demokratik Değerler ve Eski Türkler, Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.
- Donuk, Abdulkadir (1978). Eski Türklerde Devlet ve Teşkilâtı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Umumi Türk Tarihi Kürsüsü Doktora Tezi.
- Gökalp, Ziya (1976). Yeni Hayat Doğru Yol, Hazırlayan Müjgan Cumbur, Akara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Ziya (1997). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Sadeleştiren Yalçın Toker, İstanbul: Toker Yayınları, 3. Baskı.
- Gökalp, Ziya (2004). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, İstanbul: Eflatun Yayıncılık.
- Gökalp, Ziya (2006). Türk Töresi, Sadeleştiren Yalçın Toker, İstanbul: Toker Yayınları, İkinci Baskı.
- Kafesoğlu, İbrahim (1997). Türk Milli Kültürü, Ankara: Ötügen Yayınları, 16. Basım.
- Kızılçelik, Sezgin ve Erjem, Yaşar (1994). Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Ankara: Atilla Kitabevi.
- Özalp, Ahmet ve Şahin, Ayşe (2021). “Ziya Gökalp’in Milliyetçilik ve Din Anlayışı Üzerine Sosyolojik Bir Tartışma”, Toplum Bilimleri Dergisi, Cilt.30, s.86-100.
- Pamir, Aybars (2009). “Orta Asya Türk Hukukunda Töre Kavramı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.58, Sayı.2.
- Tatar, T. ve Canbay Tatar, H (2005). “Türk Kültüründe Töre Müessesesi”, Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt 8, Sayı 23.
- Türkçe Sözlük (1983). “Töre”, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Edisyon.
- Türkçe Sözlük (1995). “Töre”, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Edisyon.

GÜNEŞLER ve ZİYALAR

"Türkçülük ne kavim ne ümmet ve ne de ahali Türkçülüğüdür. Türkçülük demek, Avrupa medeniyeti içinde bir Türk harsı vücuda getirmektir. En mukaddes şahıs, (Hazreti) Peygamber; en mukaddes kitap, Kur'an-ı (Kerim); en mukaddes mabet olan (Kâbe-i Muazzama) kalacak, En güzel lisan, Türkçe(dir). Musiki ve edebiyatta Türk güzelliği tecelli edecektir" (Ziya Gökalp, Malta Konferansları, Elips Kitap, S. 72, 2022)

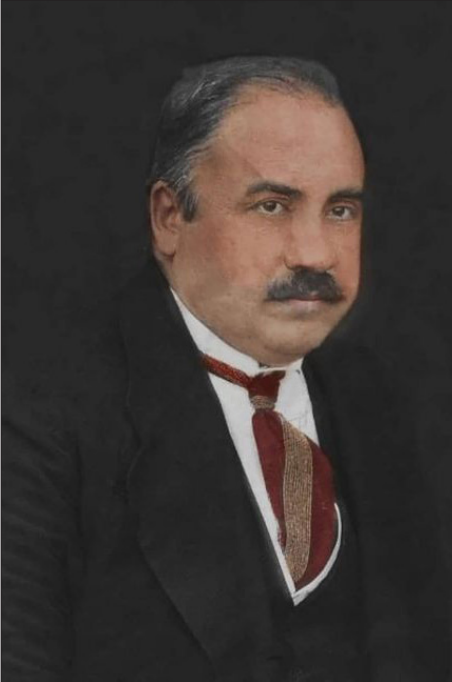
Nostaljik duygular uyandıran mektuplar, artık hayatımızdan çıksa da; zamandan, yazanından, kaleme alındığı dönemden ipuçları ve kıymetli bilgiler vermesi, kayıp dünyaları dile getirmesi, sahibini -en azından o gündeki- özel hisleriyle, düşünceleriyle göz önüne getirerek, okuruna yaklaştırması bakımından mühim izler taşıyor.

"İki haftadır mektupların çok ümitli, çok meserretli! İşte benim de istediğim, ruhunun daima böyle kuvvetli olması idi. Bütün mektuplarında hep senden bunu istiyordum. İnsana ruhun bu kuvveti nerden gelir? Allah manevî bir güneştir ki nuru, vecd dediğimiz tatlı duygular-

HÜZEYME
YEŞİM
KOÇAK

dır. Göğün güneşi doğunca nasıl gözler nur içinde kalırsa, gönlümüzün güneşi doğunca da kalbimiz vecitlere, meserretlere gark olur. Biz Allah'ı gözümüzle görmeyiz; fakat, kalbimizde duyduğumuz meserretler onun nurudur. Demek ki gözümüz onu görmüyor, fakat kalbimiz duyuyor. Meserret Allah'ın nuru olduğu gibi, korku, keder, hiddet duyguları da şeytanın ateşidir. Kalbimizde bu duygular bulunduğu zaman, ruhumuza şeytan hâkim olmuş demektir. O hâlde, ruhumuzdan şeytanı daima kovmaya çalışmalıyız. Şeytanın vesvese sesleri kulağımızdan kesilince, ruhumuz kurdan, kederden, hiddetten kurtulur. O zaman kalbimiz şeytandan temizlendiği için Allah gelir, kalbimizdeki arşına oturur. Gönlümüzün güneşi doğunca, tabii

nuru olan tatlı vecitler de ruhumuza bir yağmur gibi boşanır. Şeytanı ruhumuzdan kovmak, Allah'ı kalbimizde hazır bulundurmaktır: İşte Türkleri metanetli ve cesur yapan bu iki ruhî ameliyedir. Şeytanın yaklaşmadığı bir kalp, korkudan, kederden, meyusluktan, ümitsizlikten âzâdedir. Allah'ın ayrılmadığı bir gönül daima meserretli(sevinçli), daima vecitlidir, her lâhza ümitli, her lâhza metanetlidir."

Türklerin bugün, bahsi geçen özelliklere ne kadar sahip olduğu hususu, ayrı bir mevzu. İnançlarımızı aynı kuvvette taşıyıp, muhafaza etmenin; manevî bir ölçüyü hayatımızın ileriki safhalarında da gerçekleştirebilmenin zorluğu bir vakıa.

Ömür, tehlikeli sınanmalarla geçiyor ve çoğunda muvaffak olamıyor; zikzaklar çizip duruyoruz. Ama yazarın ki güzel tespitler:

"Sevgili Zevcem,

(...) Şimdi sendeki bu metanet beni çok sevindirdi. Artık eski meraklardan, endişelerden kurtuldun. Demek ki birçok aylar boş yere üzölmüşsün. Benim nasihatlerimi o zamandan dinlemiş olsaydın, benim gibi daima meserretli ve metanetli kalacaktın. (...) Evvelce mektuplarını okudukça, kederlerine iştirak ederek, ben de kederlenirdim. Şimdiyse bilâkis, benim bir cüz'î kederim varsa,

mektupların onu izale ediyor. Tıraş takımı, kolalı gömlek göndermeye hacet yok. Burada daha iyisi ve ucuzu var. Gazete ve mecmua gönderiniz. Ben istemedenden para göndermeyiniz diye yazmıştım. Dinlememişsiniz. Kırk İngiliz Lirası gönderdiğinizi yazıyorsunuz. Ne ise, hiç olmazsa bundan sonra sözümü dinleyiniz." (Güzel Yazılar Mektuplar, 6, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s.23-25)

Yukarıdaki satırlar, 30 Ekim 1919'da Ziya Gökalp'in Polverista'dan eşine yazdığı bir mektuptan alındı. Görüşleri için ağır bedeller ödemişti bu önemli düşünce adamı ve yazarımız. Üstelik hem ölümü ve hem de yaşantısı hakkında türlü fikirler ileri sürölmüştü.

Ziya Gökalp'in dikkatimizi çektiği "Gönölümüzün Güneşi" daima parlarsa, benlik ve dünyevî gölgelerce kapanlarca tutulmasa, kararmasa, herhalde hepimiz manen bambaşka iklimlerde, yerlerde olurduk.

Aydınlarımızın, dindarlarımızın, İslâm Âlemi'nin acıklı durumu, söylemle eylem arasındaki uzun mesafeler göz önüne alınınca ise; "Gönöl Güneşi"nin müessiriyeti, Allah'a imanın kalplere ne denli nüfuz ettiğİ meselesi oldukça şüpheli gözüküyor.

Şeytan dört cihetten yaklaşıyor ve kesinlikle milliyetsiz.

ACZİMİN GİRYESİ

**Ahmet
Sevgi**

SELÂM OLSUN

*Selâm olsun Türk diline gönöl veren müceddidine,
Kaşgarlı Mahmut'tan Ziya Gökalp'a, Ömer Seyfeddin'e.*

4 Ekim 2024

(Ahmet Sevgi)